

מחמדי התורה

לע"נ זקני מו"ר
כ"ק מו"ר
האדמו"ר מערלין
הגה"ק רבינו
יוחנן בן רבי משה
בעל האמרי סופר
עלה בסעודה השמימה
י"ג לחודש
אדר א' תשע"ו
זכותו יג עלינו
ועל כל ישראל

לע"נ אמו"ר
הגה"צ רבי
חיים יעקב מנחם
שוורץ זצ"ל
דומ"צ ק"ק צאנז
בעל ה"יח"י יעקב"
נלב"ע
ליל שבת קודש
פרשת וישלח
ט"ז כסליו תשפ"ג

חמדת ההלכה

עיונים הלכתיים במשנתו של רשב"י

דין השמחה בל"ג בעומר וטעמו

א- שיטות הרמ"א והפרי"ח וטעמם להרבות שמחה בל"ג בעומר

הנה כתב הרמ"א בס' תצ"ג "המנהג פשוט הוא להסתפר ביום ל"ג בעומר ומרבין בו משתה ושמחה קצת". והטעם מבואר בפוסקים (דרשות מהרי"ל) כי ביום ל"ג בעומר פסקו תלמידי רע"ק למות, והפרי חדש לא ניחא ליה בהכי, דהא שמחה מה זו עושה שלא נשאר כלל מתלמידי כלום, לכן לאו טעמא הוא, אלא דטעם השמחה שבאותו היום הוסיף ר"ע תלמידים שהם לא מתו ורשב"י היה מגדולי התלמידים.

ב- ראיית הגר"א דכיון שפסקו מלמות מרבין בשמחה

והגר"א בהגהותיו לשו"ע (סי' תצ"ג סק"ט) כתב בדברי הרמ"א שנהגו להרבות בו בשמחה, ע"פ דברי הגמרא (תענית ל:) שביום ט"ו אב פסקו מתי המדבר למות, ואמרין התם דמש"ה לא היו ימים טובים לישראל כט"ו באב, הרי דכיון שפסקו למות הוי יו"ט, לכן כיון שעפ"י דברי חז"ל באותו יום פסקו תלמידי ר"ע למות, עושים יום שמחה.

ג- טעם האר"י וגדולי אחרונים- דיום הילולא וסמיכה דרשב"י

והאר"י הק' וכ"ה בהרבה אחרונים יעו' בברכ"י (סי' תצ"ג) בני יששכר (מאמרי אייר מאמר ג' אותיות ב- ו'), חכמת אדם (כלל קל"א אות י"א), דהוי יום פטירת רשב"י ורצונו הוא שישמחו ביום הילולא דיליה כדאיתא להדיא בזה"ק.

והחיד"א (במראית העין בליקוטים שבסוף הספר), וכ"ה בספרו טוב עין (סי' י"ח אות פ"ז) כתב דטעם הדבר הוא דבאותו היום הסמיך ר"ע את רשב"י לתלמיד ולכן השמחה בל"ג בעומר.

ד- טעם המהרש"א - מרמז על רוב שנותיו של אדם

והמהרש"א (מו"ק כח:) דלכן שמחין ביום ל"ג בעומר דכיון דימי שנותינו בהם ע' שנים, ואמרו חז"ל (יומא לח:) דכיון שעברו רוב שנותיו של אדם ולא חטא שוב אינו חוטא, ולמאי דאמרו עוד דעד כ' שנים לא נענש אדם, הרי דנשאר לו להאדם נ' שנה וכשיעבור עליו רוב שנים מהני נ' שנים ולא חטא מובטח לו שלא יחטא עוד.

וביאר דזאת הייתה כוונת תוה"ק בפרשתו וספרתם לכם וכו' תספרו חמישים יום, דיום לשנה וכך בהגיע יום מתן תורה יהיה כמי שלא חטא כלל, וזהו נמי מה ששמחין ביום ל"ג בעומר שהוא ב' חלקים מהני נ' ימים, לכן שמח שסימן הוא לו כמי שעברו רוב שנותיו ומובטח לו דשוב לא יחטא.

ב' חידושים בדברי המהרש"א

וטרם נרחיב הדיבור יש לציין בכאן דתרי חידושים יצא לנו מדברי המהרש"א א. דהא דמנינן רוב שנים שלא יחטא הוא רק אחר כ' שנים, דאזי לאו בר עונשין הוא ורק מני אז מנינן לרוב שנותיו שאינו חוטא, ומצאנו כעין זה (שבת פח:) כשבקש יצחק על ישראל וקאמר ליה לקוב"ה דל כ' דלא ענשת ליה וכו', ב. דרוב שנים דקאמרי רבנן לאו שנה אחת יותר מחציו אלא היינו ב' חלקים ממש והם שני שליש ויש לעיין המקור לזה דהא בכל דוכתא לא מצינו כן תדע מרובו של סנהדרין וכדו'.

ה- טעם החת"ס- דאז התחיל המן לרדת

ומפורסמים דברי מרנא ורבנא החת"ס (שו"ת יו"ד סי' רל"ג, וכו"ה בחת"ס עה"ת פר' בשלח בד"ה בשבתנו על סיר הבשר {הב' }) דהורדת המן התחילה לישראל ביום ל"ג בעומר ולכן זכר לזה שמחים ביום זה, ויעו' בחת"ס (פר' תזריע) שכתב שהטעם של ל"ג בעומר בא לרמז אהא דשלושים יום ושלשת ימים תשב וכו'.

ו- טעם הישועות מלכו בשריפת הבגדים- ככלה הנותנת טלית לחתן

ובס' ישועות מלכו (להגה"ק מקוטנא- בליקוטי תורה עמ' עז:) כתב טעם אחר לשמחה בל"ג בעומר, ומנהג שריפת הבגדים לכבוד הרשב"י, דלא הויא דרכי האמורי וטענת החת"ס והשו"מ (מהדו"ה סי' ל"ט), אלא דיש ליתן טעם למנהגן של ישראל לשרוף הבגדים.

דהנה ידוע הטעם שהכלה נותנת לחתן טלית של מצוה, כיון דרק ע"י החטא ידעו אדם וחיה ללא מלבוש ויתבוששו, ואזי נצרכו להלביש כתנות עור, לכן לרמז לזה נותנת הכלה לחתן טלית להלביש סימן שחיה היא הייתה הגורמת, ולכן רשב"י שהיה במערה בלא בגדים ולא היה צריך טלית, לכן שורפין הבגדים להראות שרשב"י לא היה צריך להבגדים, דבמערה היה כאדם וחיה קודם החטא.

פטור של תורתו אומנתו בק"ש ובתפלה

בעובדא דרבי שמעון והמערה (שבת לג:) איתא הכי, ששישבו במערה, היו רבי שמעון ובנו אלעזר מורידים בגדיהם, כדי שלא יבלו הבגדים, ויושבים מכוסים בחול עד צווארם, ובזמן התפלה לבשו בגדיהם והתפללו, וכלשון הגמרא "בעידן צלויי לבשו ומיכסו", ולאחר התפלה שוב הורידו בגדיהם, ע"כ הצריך לעניינו.

קושיית התוס' דרשב"י לא היה מתפלל משום דתורתו אומנתו

והקשו התוס' (שבת יא. ד"ה כגון) על דברי גמרא אלו, ממה שאמרו התם, בדין אם מפסיקים לימוד תורה, דדין הוא דמפסיקין לקריאת שמע, ואין מפסיקין לתפלה, (דזמן קריאת שמע דאורייתא הוא, ותפלה לאו דאורייתא- רש"י), ואמר רבי יוחנן, שכל דין זה דמפסיקין רק לקריאת שמע ולא לתפלה, היינו דווקא רבי שמעון בן יוחאי וחביריו שתורתם אומנתם.

תירוצ' התוס' דצלויי קריאת שמע הוא

הרי, דרבי שמעון רק קרא קריאת שמע ולא היה מתפלל, והיאך אמרו בעובדא דרבי שמעון הנ"ל, שהיה פושט בגדיו בעידן צלויי, היינו בשעת התפלה, הא לא היה מתפלל רק קורא קריאת שמע, ותיצוצ' התוס', דמה שאמרו בעידן צלויי היינו קריאת שמע, (ויעו' בגליון הש"ס להגרע"ק א שציין להתוס' ברכות טו. בד"ה כמאן) דצלוחא קאי אתרת', תפלה וקריאת שמע.

קושיא להרמב"ם דתפלה דאורייתא היאך פסק דמפסיקין לק"ש ולא לתפלה

וכך פסקו, הרמב"ם (פ"ו מהל' תפלה ה"ח, ופ"ב מהל' ק"ש ה"ה), והמחבר (או"ח סי' ק"ו ס"ב), דמי שתורתו אומנתו כגון רשב"י וחביריו מפסיק לק"ש, ואינו מפסיק לתורה.

וטרם שנרחיב הדיבור בהלכה זו, יש לציין בכאן קושיא נפלאה, שהקשו האחרונים, דלמאי דפירש רש"י דמפסיקין לק"ש ולא לתפלה, דהיינו טעמא דק"ש דאורייתא ולכן מפסיק, משא"כ תפלה דלאו דאורייתא הוא, הרי דלשיטת הרמב"ם (פ"א מהל' תפלה ה"א), דתפלה דאורייתא, הרי דגם היה צריך להפסיק לתפלה, והיאך פסק הרמב"ם דמפסיקין לק"ש ולא לתפלה.

תירוצ' היד דוד דתפלה דאורייתא ונוסח התפלה לאו דאורייתא הוא

וראייתו ביד דוד (לר' דוד יצניהו ז"ל- שבת יא), שיש לתרץ, דחיוב התפלה יוצא האדם בכל תפלה, דנוסח התפלה לאו דאורייתא, והרי אם כן יש לתרץ, דמה שאין מפסיקין לתפלה היינו תפלה בנוסח שלנו, אולם ודאי שתפלה קצרה בכל נוסח שרוצה האדם, להרמב"ם מפסיקין כיוון דדאורייתא.

וכתב בדזה נמי יתיישב קושיית התוס' הנ"ל, דמה שאמרו דרשב"י לבש בגדים להתפלל, הכי נמי דקאי להאי תפלה קצרה שחייב דאורייתא, ולא נצטרך ליישב דהיינו קריאת שמע, שסתמית הלשון לא משמע דקאי על ק"ש, אלא על תפלה, ולהנ"ל יתיישב דקאי על תפלה, רק על תפלה קצרה שהוא דאורייתא ולזה היה גם רשב"י מפסיק.

קושיא על תירוצ' היד דוד

ולענ"ד תימה הוא לומר כן, דהן לשון הגמרא מפסיקין לק"ש ולא לתפלה, והן לשון הרמב"ם והמחבר כן הוא, שסתמו ולא חילקו בין תפלה קצרה לתפלה שלנו, והרבה פשוט יותר לומר דצלויי קריאת שמע, וכפי שציין הגרע"ק א שמצינו כן בהתוס' (ברכות טו.), מאשר לומר דמה שאמרו שאין מפסיקין היינו לתפלה שלנו, אולם תפלה קצרה מפסיקין, וצריך עיון, והדרא קושיא על הרמב"ם דלשיטתו היה צריך להפסיק גם לתפלה.

הכרח הרשב"ש דרשב"י נקט כאן כשיטת הרמב"ם דתפלה דאורייתא

וראייתו דבר חידוש, בחידושי הרשב"ש (שבת שם), דממה שכתב רש"י בטעם החילוק בין ק"ש שמפסיקין לתפלה שאין מפסיקין, דקריאת שמע דזמנה דאורייתא ובשכבך ובקומך מפסיקין, ואין מפסיקין לתפלה, וביאר הרע"ב דהיינו דבתפלה אין לה זמן קבוע דאורייתא, הרי דדייק רש"י לומר החילוק דבק"ש "זמנה" דאורייתא משא"כ תפלה, הרי דרק לגבי הזמן לאו דאורייתא, אולם גוף התפלה משמע דסבירא ליה דדאורייתא הוא וכשיטת הרמב"ם.

ולפי זה, שפיר יתורץ קושייתנו על הרמב"ם, ד"ל דרק זמנה לאו דאורייתא, ולכן אין מפסיקין דסבירא ליה דזמנה לאו דאורייתא, ועדיין איכא שהות אח"כ להתפלל, משא"כ ק"ש דזמנה דאורייתא, הרי דמפסיקין עתה בכדי שלא יעבור הזמן, כנלענ"ד

המשך בעמוד הבא

המשך מעמוד קודם

קושיא על דברי המגן גבורים

ויש **תימה רבתי** בדברי השלטי גבורים, שכתב דלדין מי שמפסיק לקריאת שמע כיון שאינו צריך למעשה מיוחד לתפלה שאינו צריך איזור, הא כתב המחבר להדיא דבלא טעם הנ"ל דאנן מפסיקין לק"ש ולתפלה, כיון שאין תורתנו אומנתנו כרשב"י וחביריו, והוא מדברי הגמרא.

וביותר יקשה על דבריו, שכתב דמה שהלבישו רשב"י ובנו היה מטעם שלא יהא לבו רואה וכו', הא אם הוא מהאי טעמא היו יכולים להמשיך להיות מכוסים בעפר כפי שהיו עד עתה, וכבר הקשה כן **המהרש"א** בסוגיא דהתם, וכתב דמה שעשו כן הוא רק משום הכון לקראת אלוקיך, וצ"ע.

יישוב הקושיא

ואפשר לומר, ויתורץ בזה קושייתנו הראשונה, דכוונת השלטי גבורים הוא, לבאר דאפילו מי שתורתו אומנתו הים כרשב"י וחביריו, והיה מן הדין שמפסיק לק"ש יכול להמשיך בתפלה, מטעם שאינו צריך מעשה מיוחד, וכמו כן אילו לרשב"י וחביריו מכנסיים היה להם, גם היו יכולים להמשיך בתפלתם, ולכן מה שהביא המגן אברהם ראייה מדברי התוס' שכתבו דצלווי הוא רק ק"ש ולא תפלה הרי דאסור לחזור ולהתפס, אינו ראייה דהתם הטעם מפני שצריך להוסיף מעשה, ואילו זאת היו יכולים להמשיך ולהתפלל, כנלענ"ד.

שיטת הירושלמי שלא כדעת הבבלי

ויש בגוף האי דינא אם מפסיקין לק"ש ותפלה, עוד אריכות דברים, יעויין **בירושלמי** הובא בתוס' (מו"ט, ט), שחלקו על גמרא דילן, וכתבו דמפסיקין לתפלה, ולא לקריאת שמע, ומשמע דגם זמן איכא בתפלה, וכ"מ בעניינה"ת עוד חזון למועד שנרחיב בדברים אלו.

תבנא לדינא

רשב"י וחביריו - מפסיקין לק"ש ולא לתפלה, טעם הדבר - בירושלמי לרבא, דק"ש דאורייתא תפלה לאו דאורייתא, לר' בא, ק"ש זמנה דאורייתא תפלה זמנה לאו דאורייתא, וכך נקט **רש"י** כשיטת ר' בא והכריחו מזה **במגן גבורים** (ס"ע), וברש"י (שבת לג:), דרש"י נקט **כהרמב"ם** (פ"א מהל' תפלה ה"א), דתפלה דאורייתא רק זמן התפלה לאו דאורייתא, ובוזה תירצו האחרונים דהרמב"ם פסק דין דמפסיקין לק"ש ולא לתפלה אפילו דגם תפלה דאורייתא, מ"מ זמנה לאו דאורייתא ולכן אין מפסיקין

הא דרשב"י הפסיק לצלווי - רש"י, ביאר, דהכוונה רק לקריאת שמע, ולהנ"ל דרך ק"ש יש לה זמן קבוע הרי דמוכרח כן מלשון הגמ' ב"עידן" צלווי, דמדנקט לשון זמן הרי דקאי על ק"ש (מחמדי התורה), להיד דוד רשב"י ודאי התפלל תפלה קצרה שזה דאורייתא, ומה שאמרו שאין מפסיקין לתפלה הוא לנוסח שלנו, שהיא לאו דאורייתא, ולפי זה צלווי קאי על תפלה.

מי שמפסיק לק"ש אי יכול כבר גם להתפלל - דעת המגן אברהם והבאר היטב שאינו יכול, **טעם הדבר להמ"א** מדכתבו התוס' דצלווי הוא רק ק"ש, הרי דתפלה אינו יכול לחזור, **להבאר היטב** כיון דאיסורא הוא והתירו רק לק"ש אינו יכול גם להתפלל, דאי נימא דרך חומרא הוא, היה אפשר לומר דמה שרשב"י התפלל היינו מחמת חומרא ולא היה להתוס' לומר דקאי על ק"ש, אלא ע"כ דאיסור הוא, דעת **השלטי גבורים**, שיכול להמשיך מטעם סמיכות גאולה לתפלה, ובתנאי שאינו צריך עוד מעשה נוסף לתפלה.

וראיתי **בשאגת אריה** (ס"י ז"ד), שנתקשה על הרמב"ם גם בכהאי גוונא, ומכוח האי קושייתא הכריח שלא כדעת הרמב"ם, ומכאן ראייה דתפלה לאו דאורייתא.

ראיית המגן גבורים דרש"י סבירא ליה כהרמב"ם ומקורו מהירושלמי

ובמגן גבורים (ס"י ע' ס"ק ט'), האריך בגוף האי דינא, והביא דכבר הוא מבואר **בירושלמי** (פ"ק דשבת ה"ב) דאיתא התם על הא דמפסיקין לק"ש ואין מפסיקין לתפלה, רבא אמר ק"ש דאורייתא ותפלה דרבנן, אמר רבי בא ק"ש זמנו קבוע תפלה אין זמנו קבוע, והיינו שרבי בא מפרש דברי רבא שסבר דתפלה ודאי דאורייתא, רק דזמנה לאו דאורייתא, ובוזה ביאר השלטי גבורים כהנ"ל מדברי הרש"ש, דלכך נקט רש"י רק זמנה דאורייתא.

ידוקדק מלשון בעידן צלווי דקאי על ק"ש ולא על תפלה

ואפשר להניל, שידוקדק כתירוצ' התוס' דקאי צלווי על ק"ש ולא על תפלה, מלשון הגמרא בעובדא דרבי שמעון דאיתא התם ב"עידן" צלותא היה לביש ומיכס, ואי נימא דמפסיקין רק לקריאת שמע שהוא זמנה קבועים משא"כ בתפלה שאין זמנה קבוע אין מפסיקין, לכך כיון דלשון הגמרא בעידן צלווי הרי דאירי בזמן קבוע, הוכרחו התוס' לומר דקאי על ק"ש ולא על תפלה, כנלענ"ד.

ולדינא, פסק המחבר דכיון שאין בזמן הזה מי שתורתו אומנתו כרשב"י, מפסיקין בין לק"ש ובין לתפלה, והמלמד תורה לאחרים אינו צריך להפסיק אפילו לקריאת שמע **דברי הר"ן**, ומכל מקום יקרא פסוק ראשון, והוסיף **המגן אברהם** שיראה המלמד ללמד פסוק שמוכר בו יציאת מצריים.

המפסיק לק"ש אם מותר לו אח"כ להתפלל

ונחלקו עוד הפוסקים, בכהאי גוונא שהפסיק כבר לקריאת שמע, אם יכול כבר גם להתפלל או שיחזור מיד וילמד, דשיטת **המגן אברהם** (ס"י ק"ו שם), דממה שכתבו התוס' דצלווי הוא ק"ש ולא תפלה הרי שצריך לחזור וללמוד ולא יתפלל, וכ"כ **הבאר היטב** (שם סק"ג), דודאי מה שאמרו אין מפסיקין לתפלה איסור הוא, דאל"כ אלא דחומרא הוא, לא קשה קושיית התוס' הנ"ל על רשב"י שהפסיק להתפלל במערה, דאולי רצה להחמיר על עצמו, אלא ודאי דאיסור יש להפסיק הלימוד בשביל תפלה, ולכן אחרי ק"ש יחזור ללימוד ולא יתפלל.

שיטת השלטי גבורים דיכול להמשיך ולהתפלל כשאינו עושה מעשה מיוחד לתפלה

אולם בשלטי גבורים (ס"י ק"ו אות ד'), דודאי בסתמא מי שמפסיק לק"ש ממשיך לתפלה, מפני סמיכות גאולה לתפלה, ודווקא באם שאינו צריך לעשות שום דבר נוסף כדי שיוכל להתפלל, לכך רשב"י וחביריו שהיו צריכים לאזור איזור לתפלה, (כדקיי"ל ס"י צ"א) והטעם שיסכה לבו, משא"כ לק"ש לא מצאנו שיצטרך איזור, הרי דצריך להוסיף מעשה לתפלה, לכך הוכרח להתוס' לומר דרך ק"ש ולא תפלה.

אולם לדידן, למאי שכתבו התוס' (שבת י. ד"ה טריחויה), דמה שהיו צריכים איזור מפני שלא היה להם מכנסיים וכדי לכסות לבו צריך איזור, אולם לדידן שיש לנו מכנסיים אין אנו צריכים איזור, הרי דלדידן מי שמפסיק לק"ש מפסיק נמי לתפלה יעו"ש.

היאך אכלו רשב"י ובנו מעץ החרובים ולא חששו לערלה

בעובדא דרשב"י והמערה,

איתא הכי, אזלו טשו במערתא איתרחיש ניסא ואיברא להו חרובא ועינא דמיא, (פ"י הלכו רבי שמעון ובנו אלעזר והתחבאו במערה והיה להם נס שנברא להם עץ חרובים ומעיין מים).

יש לחקור, היאך אכלו רשב"י ובנו מעץ החרובים הא עץ ערלה הוא עד לג' שנים.

א'

כל דבר שבא דרך נס אינו בכלל דיני האיסור

בשו"ת בית יצחק תירץ - דכיון שהיה על די נס, וכלישנא דגמרא "איתרחיש ליה ניסא" ואיברא חרובא, לית בה איסור של ערלה, דכיון דבתוה"ק כתיב ונטעתם כל עץ מאכל, והוא לא בא דרך נטיעה אלא דרך נס, תו ליכא בה איסור ערלה, וכפי שמצינו סנהדרין מט: ברבי שמעון בן חלפתא שהורידו לו מן השמים, חתיכות בשר, ואמרו לו בבית המדרש דאין דבר טמא יורד מן השמים, וכתב בזה שו"ת שדה יהושע (י"ד סי' א') בשם הרב טור ברקת שהכוונה שהבשר מותר ללא ניקור מחלב וגיד הנשה, כמו כן יש לומר כאן, דכיון שבא על די נס ליכא איסור.

וכפי דבריו המפורסמים של **הד"ק** (במ"ב פ"ד פסוק ז') בעובדא דנס השמן של אלישע דשמן שנברא על די נס אין בה חיוב תרומות ומעשרות, כן נראה נמי כאן דכיון שהיה על די נס אין חיוב של ערלה.

ב'

כיון שהיה במקום מדבר ליכא איסור ערלה

בשו"ת גבעות עולם תירץ - למאי דאיתא בירושלמי (פ"ק דערלה ה"ה), דאילן העולה

במדבר שאינו מקום יישוב פטור מערלה, אם כן, כיון דהלכו וישבו במערה שלא היה בעיר דהלא ברחו משם מפחד דנשים דעתן קלה ומצערות לה, וברחו למערה שבמדבר, הרי אם כן כאן כיון דהיה במדבר שלא במקום יישוב ליכא איסור ערלה.

יבואר הזמר הוחבא בתוך המערה מפני הגזירה

ויש לבאר בזה, הזמר הוחבא בתוך המערה מפני הגזירה וכו' ושם נברא מעיין לו וחרוב למאכלו, והיינו כהנ"ל **הוחבא בתוך המערה** מפני הגזירה, והמערה הייתה במדבר וכנ"ל, **רש"ם** נברא מעיין לו, דכיון שהחרוב נברא בכזה מקום של במדבר וחרוב למאכלו היה יכול לאכול מהחרוב, ללא איסור של ערלה (**מחמדי התורה**).

ג'

כיון שלא גדל כדרך הנטיעה לית בה איסור ערלה

עוד אפשר לומר - דכיון דדרך כל פרי שהוא קודם שהעלים קודם לפירות, ואחר כך גדל במתינות עד אשר יהיה לאילן גדול, והוא כדרך האילנות, בזה אפשר דאיכא איסורא של ערלה, דדרך נטיעה הוא כן, אולם כי היכי דמצינו דבזמן אדם הראשון שור בן יומו קרוי שור, כן נמי כאן כיון שמתחילה היה לאילן גדול ממש, הרי אין כאן כדרך הנטיעה, ולית בה איסור ערלה (**מחמדי התורה**).

ד'

הוי פיקוח נפש ומותר

עוד יתורץ - דכיון דהוי פיקוח נפש, היה מותר לו לאכול כיון שלא היה דבר אחר לאכילה, ואם לא היה אוכל היה בא לכלל פיקוח נפש לכך אכל ולא חשש לערלה (**מחמדי התורה**).

ה'

כיון דלא עביד קוב"ה ניסא למגנא אכל ולא חשש לערלה

יתורץ עוד - דלמאי דאמר רבי שמעון (זוה"ק פר' מקץ), לא עביד קוב"ה ניסא למגני, לכך כיון שראה רשב"י שעשה לו הקב"ה האי ניסא ידע דלא עביד הקב"ה ניסא למגני, והרי דליכא בה שום חשש איסור (**מחמדי התורה**).

יישוב דברי רשב"י דלהורות תשובה עשה דוד הא אין אומרים לו לאדם חטא בכדי שיזכה חבירך

אמרו חז"ל (ע"ז ד:), והיינו דאמר רבי יוחנן אמר רבי שמעון בן יוחאי, לא דוד ראוי לאותן מעשה (בת שבע), ולא ישראל ראוי לאותו מעשה (עגל), אלא למה עשו לומר לך שאם חטא יחיד, אומרים לו כלך אצל יחיד (דוד המלך, ומהני תשובה), ואם חטאו ציבור אומרים כלך אצל ציבור (ישראל), ומהני להם תשובה).

ויש לחקור, למאי דאמרו חז"ל אין אומרים לו לאדם חטא בכדי שיזכה חבירך, והאריכו בזה הרבה התוס' שבת ד. (בסוגיא דרדיית הפת יע"ש), וה"ב היאך חטא דוד בכדי להורות תשובה, הא אין אומרים לו לאדם חטא כדי שיזכה חבירך.

א'

במצוה דרבים אמרינן חטא כדי שיזכה חבירך

בגבורת ארי (יומא-בדרשות שבסוף הספר), ו**בילקוט הגרשוני** (או"ח סי' ש"ו אות ו') **תירצו**- דלמאי שכתבו התוס' (שבת ד.), דאם הוא מצוה דרבים, אומרים לו חטא, וכן פסק בהגהות הרי"ף הובא **במג"א** (סי' ל"ו ס"ק כ"ט, וסוס"י ש"ו), וכן כתב **במחצית השקל** (סי' ש"ו), ודלא כשיטת ה**רשב"א** (ח"ז סי' רס"ז), הובא **בית יוסף** (או"ח סי' ש"ו), דס"ל דבכהאי גוונא לא מקרי רבים, והרי בזה הורה תשובה לרבים מבני ישראל, שכל אחד ואחד שסרח וירצה לשוב בתשובה, יתבונן היאך דמהני תשובה, מדוד המלך, וישוב גם הוא, בזה אמרינן חטא כדי שיזכה חבירך, (ויעו' בגבורת ארי שם שתלה זה אם חטאו ישראל בעגל או לא).

קשה לדעת המהריב"ל דרך בשב ואל תעשה התירו

וקצת קשה תירוצם, דהא כתב המהריב"ל (ח"ד עמ' ד'), דכל זה דלמצוה דרבים אמרינן חטא כדי שיזכה חבירך, הוא רק בשב ואל תעשה, אולם לא בקום ועשה, והכי גם ישראל וגם דוד, היה בקום ועשה, ויש לתרץ, למאי דאמרו בסוגיא (דע"ז שם), דהקב"ה הוא גרם להם שיחטאו בכדי להורות תשובה וגירה בהם היצה"ר יעו"ש, הרי דלאו מכוחם נעשית עבירה זו, ולאו גירה דילה הוא, ועכ"פ י"ל דהם היו שב ואל תעשה, רק הקב"ה עשה להם כן, בכדי להורות תשובה (**מחמדי התורה**).

ב'

למאי דאמרו האומר דוד חטא אינו אלא טועה לא היה כאן חטא כלל במרגליות הים (סנהדרין קז. אות ז') **תירץ**- דהנה גם במקוש מצינו שכתבו התוס' (ב"ב קיט.), בשם המדרש, דלשם שמים נתכוון, להורות ולפרסם עונשי האזהרות, וכמו"כ יקשה, וכי אומרים לו לאדם חטא בכדי שיזכה חבירך, אלא כיון דכלפי שמיא גליא דלא חטא, וכדברי המהרש"א שהיה מלשאל"ג, ולא היה כאן חטא כלל, ורק לפי ראות בני אדם נראה היה שחטא, וזה עשה בכדי לפרסם העונש, ה"נ גבי דוד המלך שאמרו (שבת נו:), כל האומר דוד חטא אינו אלא טועה, הרי דבעצם לא היה כאן חטא, ומה שסובבו מן שמיא שיראה כאילו חטא, הוא בכדי להורות תשובה

ג'

סוגייתנו חולקת על סוגיא דסנהדרין מהאי טעמא

בבאר שבע (סנהדרין קז: **כתב**- אהא דאמרינן (סנהדרין שם), תני דבי ר' ישמעאל ראויה הייתה בת שבע לדוד, אלא שאכלה פגה, דהרי הוא חולק על מאי דאמר רשב"י כאן, דלהורות תשובה בא, אלא דיש לומר דאיה"נ חלק ר' ישמעאל על רשב"י בהא, דסבר דליכא למימר דלהורות תשובה, דהא אין אומרים לאדם חטא בכדי שיזכה חבירך, יעו"ש עוד, הרי דלהדיא נחלקו בזה הסוגיות דרשב"י ס"ל דאומרים לו לאדם חטא [והוא באחד מאופנים הנ"ל], ורבי ישמעאל ס"ל דאין אומרים.

ד'

כיון דבאו לכלל מצוה שפיר אמרינן חטא כדי שיזכה חבירך

עוד יש לתרץ- לפי מאי דכתב ה**רא"ם** (בחי' על הסמ"ג הל' שופר), דהא דאין אומרים חטא בכדי שיזכה חבירך, היינו רק בכהאי גוונא שחבירו ניצול מן העבירה, לכך אמרו מאי חזית וכו' אולם אם ע"י חטאו יקיים חבירו מצוה, הרי אמרינן חטא, כיון דע"י קיום המצוה של חבירו יזדכה גם הוא, כיון שהמצוה באה על ידו, יעו"ש היטב.

בזה יתורץ, דכיון דכאן חטא ישראל, ודוד המלך, היה להורות תשובה, והוא מצוות עשה של קיום מצוות התשובה, בכהאי גוונא הא אמרינן להרא"ם חטא בכדי שיזכה חבירך. (**מחמדי התורה**)

מה הטעם שדווקא רשב"י שאל אי תפלת ערבית רשות או חובה

בגמ' (ברכות כ"ז:): ת"ר מעשה בתלמיד אחד שבא לפני רבי יהושע אמר ליה תפלת ערבית רשות או חובה, אמר ליה רבן גמליאל אמר ליה תפלת ערבית רשות או חובה, אמר ליה חובה, אמר ליה והלא רבי יהושע אמר לי רשות וכו', ולקמן (דף כח.) איתא ואותו תלמיד ששאל אם תפלת ערבית רשות או חובה רשב"י הוא.

ויש לבאר מאי טעמא דווקא רבי שמעון שאל האי דינא אי תפלת ערבית רשות או חובה.

א'

שאלת רשב"י היה האם צריך חזרת הש"ץ בתפלת ערבית

בשו"ת ישועות יעקב (או"ח סי' רל"ז) **ת"י**- דהנה הטעם דאין השליח ציבור חוזר התפלה בתפלת ערבית, מפני דתפלת ערבית רשות הוא, ואין להקשות מדברי הרשב"א (ברכות כאן) שכתב דאף דקיי"ל תפלת ערבית רשות, מ"מ כיון שכבר קבלו עליהם להתפלל ערבית, הרי כבר כחובה, דהא כל טעמא דצריך השליח ציבור לחזור התפלה, הוא שיוציא מי שאינו בקי בתפלה, ולפי"ז בתפלת ערבית ממה נפשך אינו צריך לחזור, דאם אינו בקי הרי לא התפלל עוד והרי לא שויה עליה כחובה, ורשות הוא, ואם בקי הוא ושויה עליה כחובה, שוב אינו צריך שיוציאו השליח ציבור דכבר יצא ידי חובתו.

ובזה יבואר הא דשאל רשב"י אי תפלת ערבית רשות או חובה, דיש לדקדק מאי שאלה הוא זו, הא כבר קבלו עליהם כחובה, ולהנ"ל יובן דשאלתו היה האם תפלת ערבית חובה כשחרית וא"כ צריך שיהיה שליח ציבור גם לערבית או דרשות הוא ואע"ג דקבלוהו כחובה מ"מ לא צריך שליח ציבור ממה נפשך וכנ"ל.

ב'

דווקא רשב"י דתורתו אומנתו הסתפק אי רשות או חובה

בענף יוסף ת"י- בשם ספר **מעון הברכות**, ו**כע"ז בבן יהוידע**- שפירשו למאי דכתבו התוס' (שם כז:): דהא דתפלת ערבית רשות הוא לאו שפטורים מלהתפלל, אלא שאם הזדמן לו עתה מצוה שאם לא יקיימו לא יוכל לקיימו, הרי דתפלת ערבית נדחית מפניה ויקיים המצוה ולא יתפלל ערבית, והרי מי שתורתו אומנתו הרי דבכל רגע לגביו הוי התורה מצוה עוברת, ומוטב שילמד תורה שהיא מצוה חיובית, מאשר יתפלל ערבית שהוא רשות.

ובזה יבואר היטב דהנה אמרו חז"ל (שבת י"א) שאני רשב"י דתורתו אומנתו הוא, לכך שאל רשב"י דווקא דכיון דתורתו אומנתו הוא, האם תפלת ערבית חובה ויפסוק מלימדו, או דתפלת ערבית רשות, ותורה דיליה חובה, והוי כמצוה עוברת ואינו צריך להתפלל ערבית.

ג'

רק בתפלת ערבית אין מפסיקין לתפלה מי שתורתו אומנתו

החיד"א בפתח עיניים (ברכות שם) הביא משם **ספר מעשי רוקח שתי**- עפ"י מאי דאמרו (שבת י"א) מפסיקין (לימוד התורה) לקריאת שמע ואין מפסיקין לתפלה, וא"ר יוחנן דדווקא אלו שתורתם אומנתם אולם כגון אנו מפסיקין לק"ש ולתפלה, והקשו שם התוס' מהא דאמרינן לעיל דרשב"י כשהגיע זמן הפלה היה לובש ומכסי ומתפלל, ותיירצו ד"ל דהאי התפלל קאי על ק"ש, ויש להקשות הא אמרו כשהגיע זמן **תפלה** וסתם תפלה בחז"ל לאו ק"ש ומהיכי נאמר דכאן הוי ק"ש ולא תפל.

והנה אם תפלת ערבית חובה א"כ כי היכי דבתפלת ערבית אין מפסיקין לתפלה ה"נ שחרית ומנחה שהם חובה נמי אין מפסיקין, אולם אי נימא תפלת ערבית רשות, י"ל דמש"ה אין מפסיקין לתפלה אולם שחרית ומנחה דהם חובה מפסיקין אפי' לתפלה, ולזה אמר ר' יוחנן דהא דאין מפסיקין לתפלה היינו רק מי שתורתו אומנתו, ונדייק בזה דשחרית ומנחה אף מי שתורתו אומנתו מפסיק לתפלה, ומובן שפיר דלכך ר"ש דתורתו אומנתו דווקא הוא שאל כן.

ד'

רשב"י דס"ל תפלות אבות תקנום הסתפק אי ערבית רשות או חובה

עוד יש לתרץ- עפ"י דברי הפני יהושע **המפורסמים** שם בברכות (כו:), בפלוגתא דתנאי אי תפלות כנגד אבות תקנום או כנגד תמידין תקנום, דבהאי פלוגתא י"ל גם דתליא אי תפלת ערבית רשות או חובה, דאם תפלות כנגד תמידין תקנו א"כ תפלת ערבית הוא רק כנגד אברים ופדרים שנשארו וצריכין ליקרב ע"ג המזבח, דהא ליכא קרבן הקרב בזמן ערבית א"כ הרי דתפלת ערבית רשות, ואי תפלות כנגד אבות הרי אפשר דתפלת ערבית רשות דהא כיון שהם התקינו תפלת ערבית ושאר התפלות, א"כ כי היכי דשאר התפלות שתקנו חובה כן נמי תפלת ערבית חובה.

ועד"ז יובן, דהנה אמרו בילקוט משלי כ"ב עה"פ אל תסיג גבול עולם אמר רבי שמעון בר יוחאי אם ראית מנהג שעשו אבותינו אל תשנה אותו כגון תפלת אברהם תקן תפלת שחרית וכו' יעקב תפלת ערבית וכו' הרי דהוא ס"ל דתפלות כנגד אבות תקנום ולכך הסתפק אם תפלת ערבית חובה או רשות, ויעו"ע **ביערות דבש** (ח"ב דרוש י"ח) שכתב עוד ביאור בזה. (**מחמדי התורה**)

פרפראות בהלכה ואגדה באמרות התנא רשב"י.

מדברי גמ' אלו נקטו הפוסקים לדינא יעו' במג"א (או"ח סי' רי"ח סק"ב) דמי שנעשה לו נס צריך לעשות דבר לרבים כי היכי דרשב"י עשה צרכי רבים שטיהר את טבריה, וכן יעקב אבינו תיקן להם או מטבע או שווקים יעו"ש בגמ' הנ"ל, וכן הביא לדינא **המשנה ברורה** (סוס"י ק"ח) שכן נהגו לעשות צרכי רבים.

ובטעם הדבר שעושים צרכי רבים יעו' בשו"ת ישועות יעקב (סי' רי"ח סק"ב) דכיון דאמרו דמי שנעשה לו נס מנכין לו מזכיותיו, ואמרו דכל המזכה את הרבים אין חטא בא על ידו לכך צריך זה שנעשה לו נס לעשות דבר לצרכי רבים.

ואפשר להוסיף עוד טעם דכיון דנעשה לו נס הרי היאך יוכל להחזיר טובה להשי"ת על הטובה, ומי יוכל להעריך את טובתו של הקב"ה, ולכך כי היכי דבגזל כמה אנשים ואינו יודע ממי קיי"ל שיעשה צרכי רבים, כן ה"נ כיון דאין ערך להנס שנעשה עמו, אמרו יעשה בהם צרכי רבים כנלענ"ד. (**מחמדי התורה**)

ו

ואמר רבי יוחנן משום רשב"י אלמלי משמרים ישראל שתי שבתות כהלכתן מיד נגאלים שנאמר ויאמר ה' לסריסים שמרו את שבתותי וכו' (שבת קיח):

רשב"י ס"ל דבעינן נמי ששת ימי המעשה

כתב בספר אפריון (פרשת ויקהל) משמיה דהישמח משה דהא דבעינן ב' שבתות, כיון דבתורה כתיב ששת ימים תעשה מלאכה וביום השביעי יהיה לכם קודש, הרי שרצון התורה דבששת ימי החול יעשה מלאכה שיוכל לבוא לשבת בקדושה יתירה, לכך אפילו אם היו שומרים שבת אחת לא היה די, דהא עד עתה עשו כל הזמן מלאכה, שלא שמרו השבת כהלכה, ורצון התורה שהשבת יבוא דייקא רק אחרי ו' ימי עבודה ולא יותר, לכך קאמר שתי שבתות דרק אז יתקיים ו' ימי עבודה ואח"כ שבת (**וראה מה שכתבנו בזה לקמן במעלת קביעות עתים לתורה**)

ז

אלמלא שמרו ישראל שתי שבתות- הכוונה ליום כיפור שחל בשבת

אלמלא שמרו ישראל שתי שבתות מיד היו נגאלין (שבת קיט)- **ובזה"ק** כתב שבת אחד, וצריך להבין מדוע יגדל כוח השבת לקרב הגאולה יותר משאר מצוות, והנראה דרמז גדול רמזה לנו חז"ל בזה, דהנה ידוע כי הצדיק שמגיע למדריגות גדולות אזי אכילה דיליה הוא התורה והקדושה, זאת ועוד דאדרבה האוכל הגשמי הוא עינוי גדול להצדיק.

וזהו כוונת הכתובים **ועיניתם את נפשותיכם בתשעה לחודש**, והיינו כי כאשר יקיים מצוות האכילה ביום התשיעי יגיע האדם למדריגה אשר האכילה יהיה לו לעינוי, והרי כשבא ליוה"כ ואינו אוכל לא יהיה כלל עינוי אדרבה **לקדוש ה'** איזהו יום מקודש לה' הוא יום הכיפורים, **מכובד** ובמה מכבדו בכסות נקיה היינו שכל גופו נטהר מכל העוונות, **ויתענג על ה'**, היינו שבזה גופיה הוא מרגיש עונג שבת שהוא טהור מכל חטא וקרוב אליו יתברך.

ובזה יתבאר הכל, דמה שאמרו חז"ל אלמלא שמרו שתי שבתות קאי על יום הכיפורים שחל להיות בשבת, וזה שרמז לנו התנא האלוקי רשב"י בזהו שאמר שבת אחד, והיינו כנ"ל שבת אחד שיש בו ב' שבתות א' יום השבת ב' יום הכיפורים דכתיב בה נמי שבתון, והרי גדלה מעלתם כי ביוה"כ שחל להיות בשבת הרי העונג שלהם הוא במה שמתענים והאוכל להם הוא לעינוי, וכל הנאתם והעונג שלהם הוא רק הקדושה. (**נועם מגדים- ליוה"כ שחל בשבת**)

ח

ואמר חזקיה א"ר ירמיה משום רבי שמעון בר יוחאי יכול אני לפטור את כל העולם כולו מן הדין מיום שנבראתי ועד עתה (סוכה מה: וכע"ז עירובין סו.)

ר"ש לשי' דזה אינו יכול וזה אינו יכול פטור

וכתב **החיד"א**, וכ"כ **בבניהו** לפרש ע"ד אמרם (סנהדרין צז). דגוף ונשמה הוא כזה אינו יכול וזה אינו יכול ופטור, כי היכי בסומא וחירג שאכלו משדהו של המלך, אלא שהקב"ה זורק נשמה בתוך הגוף וכך הם חייבים.

אולם הא פליגי רשב"י ורבנן בסוגיא דשבת (צב): בשנים שעשו דבר אחד וזה אינו יכול לבדו וגם זה אינו יכול לבדו, דרבנן מחייבים ורשב"י פוטר, ולכן אף אם הקב"ה זורק נשמה לתוך הגוף הא מ"מ זה אינו יכול וזה אינו יכול ופטור, וזהו יכול "אני" לפטור את העולם היינו שהוא לשיטתו דזה אינו יכול וזה אינו יכול פטור א"כ הרי דכל העולם נפטור מן הדין.

א

ביאור דברי רשב"י דכולן לא נתנו אלא ע"י יסורים

אמר רשב"י ג' מתנות טובות נתן הקב"ה לישראל וכולם לא נתנו אלא ע"י יסורים ואילו הן תורה ארץ ישראל עוה"ב (ברכות ה.).

והקשה המהרש"א דיש להבין למה זה יסורין כדי לקבל המתנות, ותרץ בעיניו **יעקב** עפ"י מאי דפסקינן דמי שמת לו אביו מברך שמים דיין האמת- על הפטירה, שהחינו- על הירושה, הרי דכל היכי דשייכא בה ירושה הוא בא ע"י יסורין, כמו ירושת האדם את אביו.

ובזה יובן דבהני ג' דברים מצינן לישנא דירושה תורה- דכתיב תורה צוה לנו "מורשה" ארץ ישראל- דכתיב וירשתם אותה עוה"ב- דכתיב להנחיל לאוהבי יש ולכן מובן היטב מ"ס נתנו ע"י יסורין.

דברי רשב"י- דווקא "כולן" יחד אבל חד מינייהו בלא יסורין

והבן איש חי (בבניהו) פירש דהא מצינו שזכו לתורה או לא"י ללא יסורין, אלא ודאי דאכל חדא וחדא שייכא ללא יסורין, אלא כולם בחדא מחתא ללא יסורין לא שייכא ומדויק לישנא "וכלן" לא נתנו וכו' והיינו דווקא כולן יחד.

ב

כדאי הוא רשב"י לסמוך עליו בשעה"ד- הדין כשדעת הבי"ד נוטה לרבים

כדאי הוא רבי שמעון לסמוך עליו בשעת הדחק (ברכות ט. שבת מה. עירובין מו. גיטין יט. נדה ו. ט.)

נחלקו הפוסקים בכה"ג שדעת הבי"ד נוטה להכריע כדעת הרבים אי גם בכה"ג אמרינן כדאי פלוני לסמוך עליו בשעת הדחק.

דעת הנוב"י (או"ח מהדו"ת סי' ל"ג) דאפי' בכה"ג אמרינן לסמוך על חד בשעת הדחק, אולם **הכפות תמרים** (דף יט:) חלק, וס"ל דלא אמרינן לסמוך בשעת הדחק אלא כשהבי"ד שבא המעשה לידו רואה המחלוקת ואין בידו להכריע כאחד הצדדים דאזי יכול לסמוך על היחיד בשעת הדחק, משא"כ כשדעתו נוטה להכריע כרבים לא אמרינן לסמוך איחיד בשעת הדחק.

ג

סבירא ליה לרשב"י דגם בדברי העוה"ז אם יכוון לש"ש יקבל שכר

רשב"י אומר אפשר אדם חורש בשעת חרישה זורע בשעת זריעה תורה מה תהא עליה (ברכות לה:)

ביאר הכתב סופר- למאי דקיי"ל (או"ח סי' רל"א) שמי שבכל מעשיו כוונתו לשם שמים הרי הוא כעובד את ה' תמיד וכמאה"כ בכל דרכיך דעהו, הרי דאם בשעת החרישה והזריעה בכוונתו לשם שמים, הרי כמי שגם אז נתעסק בתורה, וזהו אפשר אדם חורש בשעת חרישה וכו' והיינו שכונתו בשעת החרישה על החרישה ולא לשם שמים, א"כ תורה מאי תהא עליה, הרי באותו הזמן יכל לחשוב לשם שמים ויתחשב לו כמי שלמד תורה.

ד

כי הא דאמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בר יוחאי בעל הבית בוצע ואורח מברך (שם מו.)

הא דלא פסקינן כרשב"י דבעה"ב בוצע

הקשה **בדברי חמודות** על הרא"ש כיון דלא פליגי עליה דר"ש מאי טעמא לא נקבע הלכה כמותו בזה דבעה"ב בוצע ורק הא דאורח מברך נקטינן הלכתא כותיה.

וביאר דאפשר דדוקא בימיהם היו נותנים לכל אחד פרוסה גדולה לכל הסעודה, ואזי דווקא כשהבע"ב בוצע יתן בעין יפה, משא"כ האידנא שאין נותנים כי אם מעט לאכול מפרוסת המוציא, לכך לא נהיגי כדברי רשב"י.

ה

שיטת רשב"י דמי שנעשה לו נס יעשה צרכי רבים- המקור והטעמים

אתא אליהו וקם אפיתא דמערתא אמר מאן לודעיה לר"ש דמית קיסר ובטיל גזרותיה וכו', אמר הואיל ואתרחיש לי ניסא איזיל אתקין מילתא דכתיב ויבוא יעקב שלם, (שבת ל"ג:)